

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Німецько-український
агрополітичний діалог

Випуск № 02/2021

при Національній асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України

ОГЛЯД АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Аналіз впливу зниження ставки ПДВ для деяких видів аграрної продукції на розвиток економіки України

Автори

Олег Нів'євський,
Павло Мартишев

Виконавці

Контакти:
АПД Україна
вул. Рейтарська 29-6, 01030 Київ
info@apd-ukraine.de
www.apd-ukraine.de

1 березня 2021 року вступив в дію законопроект №1115-IX¹, який передбачає зниження ставки ПДВ для деяких видів аграрної продукції з 20% до 14%. Під дію даного закону підпадають товари, які класифікуються за наступними кодами УКТ ЗЕД: 0102 (Велика рогата худоба, жива), 0103 (Свині, живі), 0104 (Вівці, кози), 0401 (в частині молока незбираного), 1001 (Пшениця), 1002 (Жито), 1003 (Ячмінь), 1004 (Овес), 1005 (Кукурудза), 1201 (Соєві боби), 1204 00 (Насіння льону), 1205 (Насіння свиріпи та ріпаку), 1206 00 (Насіння соняшнику), 1207 (Насіння та плоди інших олійних культур), 1212 91 (Цукрові буряки).

Доцільність прийняття даного законопроекту була аргументована, перш за все, детінізацією аграрного сектору. На думку авторів закону, зниження ставки ПДВ зробить нелегальні операції продажу агропродукції (так звані «скрутки») менш привабливими, а відтак мали б зменшитись втрати бюджету внаслідок ПДВ скруток. Оціночно, запровадження зниженої ставки ПДВ мало б забезпечити зменшення щорічних втрат бюджету в обсязі 7 млрд. грн.² Крім того, вказується важливість зниження ставки для збільшення конкурентоспроможності українських агроекспортерів на світових ринках. При

цьому вважається, що імплементація законопроектів не потребує додаткових витрат з Державного бюджету України, оскільки вказані види продукції не реалізуються безпосередньо кінцевому споживачу, який є платником ПДВ.³

Це дослідження робить першу спробу багатостороннього аналізу проблеми запровадження зниженої ставки ПДВ, яке потенційно може перерости у більше комплексне емпіричне дослідження.

1. Відсутність однастайності у ставленні до законодавчої ініціативи серед аграріїв та переробників

Впровадження закону не знайшло однастайної підтримки серед самих аграріїв, переробників та трейдерів. Найбільшими прихильниками стали великі виробники продукції рослинництва, трейдери та деякі переробники. Зниження ставки ПДВ скорочує їхні витрати з обслуговування касового розриву, який виникає у зв'язку з відкладенням в часі повернення ПДВ кредиту за експортними операціями. Свідченням цього можуть бути позиції ключових бізнес асоціацій, де трейдери та «рослинники» мають сильні позиції⁴. Водночас тваринницький сектор та переробники виступили проти даної ініціативи, очікуючи зростання цін на сировину та зменшення привабливості інвестиційної діяльності⁵. Малий та середній агробізнес загалом був налаштований негативно, оскільки низька

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-20#Text>

² http://naas.gov.ua/newsall/newsukraine/?ELEMENT_ID=6540

³ https://ips.ligazakon.net/document/view/gi02393a?an=21&ed=2020_06_12

⁴ Європейська бізнес асоціація (https://eba.com.ua/biznes-vitaye-znyzhennya-stavky-pdv-na-deyaki-vydy-silskogospodarskoyi-produktsiyi/?fbclid=IwAR16cuqOQmuv-1wrQrwCATSbE57v-k4j741HTUDyppzENy2IcFuq11gFP_I); Американська торгівельна палата (<https://chamber.ua/ua/success-stories/stavku-pdv-dlia-okremykh-sil-s-kohospodarskykh-produktiv-znyzheno-do-14/>); Українська зернова асоціація (<http://uga.ua/news/uz-a-pidtrimuye-znizhennya-pdv-dlya-operatsij-z-zernom/>); Всеукраїнська аграрна рада (<https://uacouncil.org/uk/post/var-vitae-pidpisanna-prezidentom-zakonu-sodo-znizenna-stavki-pdv-dla-deakih-vidiv-agrarnoi-produkcii>); Аграрний союз України (<http://www.aau.org.ua/uk/publications/web/1388/>);

⁵ Український клуб аграрного бізнесу (http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/blog/roman_slaston/doroga_stavka); Асоціація м'ясної галузі (<https://meatnews.com.ua/breeding/pigs/407/investment-for-pig-producers/>); Торгово-промислова палата України, Рада підприємців при КМУ, Українська спілка промисловців та підприємців та Федерація роботодавців України (https://fru.ua/images/doc/2021/20_1_724_spliniy_list.pdf).

ставка збільшує можливість перевищення ПДВ-кредиту над зобов'язаннями та, відповідно, касового розриву.

2. Міжнародний досвід та економічні наслідки використання різних ставок оподаткування ПДВ

Практика застосування ПДВ в світі доволі різна. В більшості країн ЄС продовольча продукція оподатковується зниженою ставкою ПДВ, але це стосується вже готової продовольчої продукції. Агросировина, натомість, оподатковується за стандартною ставкою (European Commission 2020). Зменшені ставки ПДВ використовуються в більшості випадків в соціальних цілях, з метою виправлення регресійної природи ПДВ для малозабезпечених верств населення. Знижена ставка може бути виправданою для тих категорій товарів, які є найбільш важливими для бідних верств населення; під це визначення підпадають майже всі продукти харчування (Copenhagen Economics 2008). ПДВ по своїй суті є регресивним податком на споживання, тому його зниження має більший ефект на доходи бідних. Проте використання знижених ставок має значні негативні наслідки – втручання у відносні ціни в економіці і, як наслідок, викривлення міжгалузевої конкуренції та неефективне використання ресурсів (Borselli et al, 2012). Також з практичної точки зору є дослідження того, що зменшені ставки ПДВ показали себе доволі поганим інструментом «підтримки» для бідних домогосподарств (Cnossen 2018). Більше того, практичні аргументи на користь єдиної ставки ПДВ, з точки зору його адміністрування, настільки потужні, що використання однієї ставки ПДВ вважається еталоном або кращою практикою (Keen 2013). Політика знижених ставок ПДВ зустрічає все більше критики у зв'язку із зниженням ролі ПДВ у підтриманні продовольчої безпеки у

зв'язку зі зниження нерівності доходів (Cnossen 2018), а також необхідністю обмеження виробництва деяких видів продукції з екологічних міркувань (Kirschke et. al 2019).

Важливою особливістю оподаткування ПДВ аграрного сектору є не стільки питання ставок ПДВ на агросировину, а скільки питання адекватного спрощеного ПДВ режиму для малих фермерів з метою зменшення на них регуляторного навантаження у зв'язку із адмініструванням ПДВ (Cnossen 2018).

3. Ускладнення адміністрування ПДВ

Очевидно, що імплементація законопроекту пов'язана з додатковим навантаженням на систему адміністрування та контролю ПДВ. В свою чергу, це означає збільшення можливостей для маніпуляцій та махінацій з даним податком. Прикладом подібних схем може бути невірне встановлення кодів товарів у процесі обліку для подальшої їх реалізації за заниженою ставкою ПДВ.

Можна очікувати, що встановлення різних ставок ПДВ на окремі види продукції призведе до ускладнення ведення бухгалтерського обліку на підприємствах. Водночас адміністрування та контроль даного податку з боку державних органів також буде ускладнений. Результатом цього стане збільшення кількості помилок з обох боків та, як наслідок, зростання штрафів для аграріїв та збільшення простору для корупційних схем.⁶

4. Вплив зниження ставки пдв на агропродовольчий сектор

В цьому розділі ми коротко окреслимо потенційні наслідки запровадження зниженої ставки ПДВ для аграрного сектору, переробки аграрної продукції та для економіки вцілому.

⁶ <https://agroportal.ua/ua/views/blogs/pyat-argumentov-protiv-vyborochnogo-nds-14-na-agrarku/>

Зменшення мотивації до інвестування в агросектор

При значній інвестиційній діяльності та капітальних вкладеннях у аграріїв формується значний ПДВ кредит, який може перевищувати вихідний ПДВ від реалізації продукції. У такому випадку від'ємне сальдо ПДВ буде постійно переноситись на майбутні періоди, що негативно впливатиме на ліквідність підприємств, їх здатність отримувати фінансування та залучати інвестиції, що негативно впливатиме на інвестиційну мотивацію аграріїв.

Негативний вплив на переробку аграрної продукції та подорожчання продуктів харчування

Автори закону вказують, що основним бенефіціаром від зниження ПДВ стане переробний сектор, який буде закупати сировину за нижчими цінами. Водночас, за оцінками Інституту аграрної економіки, зміна ставки ПДВ може завдати збитків переробному сектору. На відміну від сільського господарства, харчова промисловість не користується пільговим режимом оподаткування і є менш стійкою до зовнішніх шоків. Для того, щоб переробники відчували перевагу від зниження ставки, ціна сировини без ПДВ має залишитися незмінною. Але цього може не відбутися, оскільки ціна реалізації може зменшитись менше ніж на 6% (в силу структури ринку), наприклад з мотивів компенсації власного ПДВ-кредиту. Найбільш вразливою тут може бути молокопереробна галузь, де ціни на сире молоко доволі сезонні і визначаються внутрішнім попитом та пропозицією. В свою чергу це або зменшуватиме рентабельність переробки або може призвести до подорожчання продуктів харчування для кінцевих споживачів.⁷ І вже

зараз доволі можна почути заяви представників переробної галузі (особливо молокопереробна галузь, м'ясна, борошномельна, цукрова та солодова)⁸.

Дизбаланс привабливості переробки порівнянно із експортом аграрної продукції-сировини

Експерти Інституту аграрної економіки також наголошують на тому, що трейдери будуть мотивовані працювати з аграрною сировиною, яка оподатковується зі ставкою 14%, а не з продуктами її переробки зі ставкою 20%. У разі експорту непереробленої продукції трейдери вилучають з обороту на 30% менше коштів для сплати експортного ПДВ (який буде компенсований у майбутніх періодах). Тому експорт сировини сприятиме збільшенню ліквідності трейдерських компаній. Це створює певний перекося на рівні галузі від переробки до експорту сировини.⁹

5. Вплив на державний бюджет

Про вигоди бюджету

Оскільки група товарів, яка підлягає пільговому оподаткуванню, фактично є сировиною, а не готовою продукцією, встановлення нижчої ставки ПДВ для цих товарів теоретично не повинно мати вплив на дохідну частину бюджету. Кінцева сума ПДВ, сплачена у бюджет, буде залишатися незмінною, якщо всі операції по ланцюжку поставок будуть відбуватись між платниками ПДВ (див. Таблицю 1).

⁷ <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3025-znyzhennya-stavky-pdv-na-molochnu-syrovynnu-mozhe-pryzvesty-do-zdorozhchannya-molokoproduktiv-leonid-tulush.html>

⁸ <https://buhgalter911.com/uk/news/news-1057700.html>

⁹ <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2937-znyzhennya-stavky-pdv-na-ahroproduktsiyu-mozhe-sprovokuvaty-pohlyblennya-syrovynnoyi-modeli-rozvytku-ahrarnoyi-haluzi-ukrayiny-leonid-tulush.html>

Таблиця 1 Надходження ПДВ у бюджет при ставці 20% вздовж всього ланцюжка поставок

Етапи	Платник ПДВ	Ціна виробника, грн/т	Ціна реалізації, грн/т	ПДВ кредит, грн/т	ПДВ зобов'язання, грн/т	Надходження в бюджет, грн/т
1	С/г виробник	100	120	0	20	20
2	Переробник	150	180	20	30	10
3	Дистриб'ютор	200	240	30	40	10
4	Роздрібна мережа	250	300	40	50	10
	Сума ПДВ, сплачена до бюджету					50

Джерело: власні демонстраційні розрахунки; для спрощення припускаємо відсутність ПДВ кредиту на рівні сільгоспвиробника та маємо, наприклад, виробництво цільномолочної продукції із сирого молока.

Як видно з Таблиці 2, при зниженні ставки на сировину до 14% сальдо, ПДВ (різниця між вихідним та вхідним ПДВ) знижується для

сільгоспвиробника і зростає для переробника на однакову суму.

Таблиця 2 Надходження ПДВ у бюджет при ставці 14% для аграрної сировини і 20% на кінцеву продукцію

Етапи	Платник ПДВ	Ціна виробника, грн/т	Ціна реалізації, грн/т	ПДВ кредит, грн/т	ПДВ зобов'язання, грн/т	Надходження в бюджет, грн/т
1	С/г виробник	100	114	0	14	14
2	Переробник	150	180	14	30	16
3	Дистриб'ютор	200	240	30	40	10
4	Роздрібна мережа	250	300	40	50	10
	Сума ПДВ, сплачена до бюджету					50

Джерело: власні демонстраційні розрахунки; для спрощення припускаємо відсутність ПДВ кредиту на рівні сільгоспвиробника

Як вже вище зазначалось, доцільність прийняття даного законопроекту була аргументована, перш за все тим, що зниження ставки ПДВ зробить нелегальні операції продажу агропродукції (так звані «скрутки») менш привабливими, а відтак мали б зменшитись втрати бюджету внаслідок ПДВ скруток і неправомірного відшкодування ПДВ. На прикладі модельних розрахунків Таблиці 3 чітко видно, що при зменшенні ставки ПДВ до

14%, відповідно зменшується і обсяг відшкодування.

Таблиця 3 Рух ПДВ при експортних операціях

Етапи	Ставка ПДВ = 20% тільки на с/г продукцію Ставка ПДВ = 0% на експорт	Ціна виробника, грн/т	Ціна реалізації, грн/т	ПДВ кредит = вхідний ПДВ, грн/т	ПДВ зобов'язання = вихідний ПДВ, грн/т	Бюджет, грн/т
1	С/г виробник	100	120	0	20	20
2	Зернотрейдер	150	150	20	0	-20
	Сумма ПДВ сплачена до бюджету					0

Джерело: власні демонстраційні розрахунки; для спрощення припускаємо відсутність ПДВ кредиту на рівні сільгоспвиробника

Якщо всі операції насправді відбуваються і немає зловживань, це не впливає на доходи бюджету. Проте за фіктивних операцій, бюджет втрачатиме від неправомірного відшкодування ПДВ і менша ставка зменшує суми неправомірного відшкодування. Оціночно, запровадження зниженої ставки ПДВ мало б забезпечити зменшення щорічних втрат бюджету в обсязі 7 млрд. грн.¹⁰ Проте це лише припущення чи радше очікування, що, наскільки нам відомо, ще не має емпіричного підтвердження. Розрахунки показують, що зниження ставки до 14% не зробить тіньові експортні операції економічно не вигідними. За оцінками аудиторських компаній, вартість «оптимізації» податку за такими схемами становить близько 10-12% від ціни реалізації¹¹, а це менше 14%. Тому частина експортерів продовжить працювати в тіні. Важливішим кроком у напрямку забезпечення прозорості функціонування ринку є налагодження системи електронного адміністрування ПДВ.

З іншого боку, як вже було сказано вище, диференціація ставки ПДВ робить адміністрування податку більш складним, а отже, призводить до зростання відповідних

адміністративних витрат та розширення простору для зловживань, які нівелюватимуть очікувані вигоди для бюджету. Наприклад, Kowal and Przekota (2021) аналізуючи систему ПДВ в ЄС зясували негативну кореляцію між кількістю ставок ПДВ та ефективною ставкою ПДВ, зокрема збільшення кількості ставок ПДВ на 1 ставку зменшує ефективну ставку ПДВ на 0,6468 відсоткових пункти. Звичайно, така оцінка буде дуже грубою для України, але враховуючи сукупні надходження від ПДВ в 2020 році на рівні 381 млрд грн¹², таке зменшення ефективної ставки ПДВ означало зменшення надходжень від ПДВ на рівні 12 млрд грн¹³.

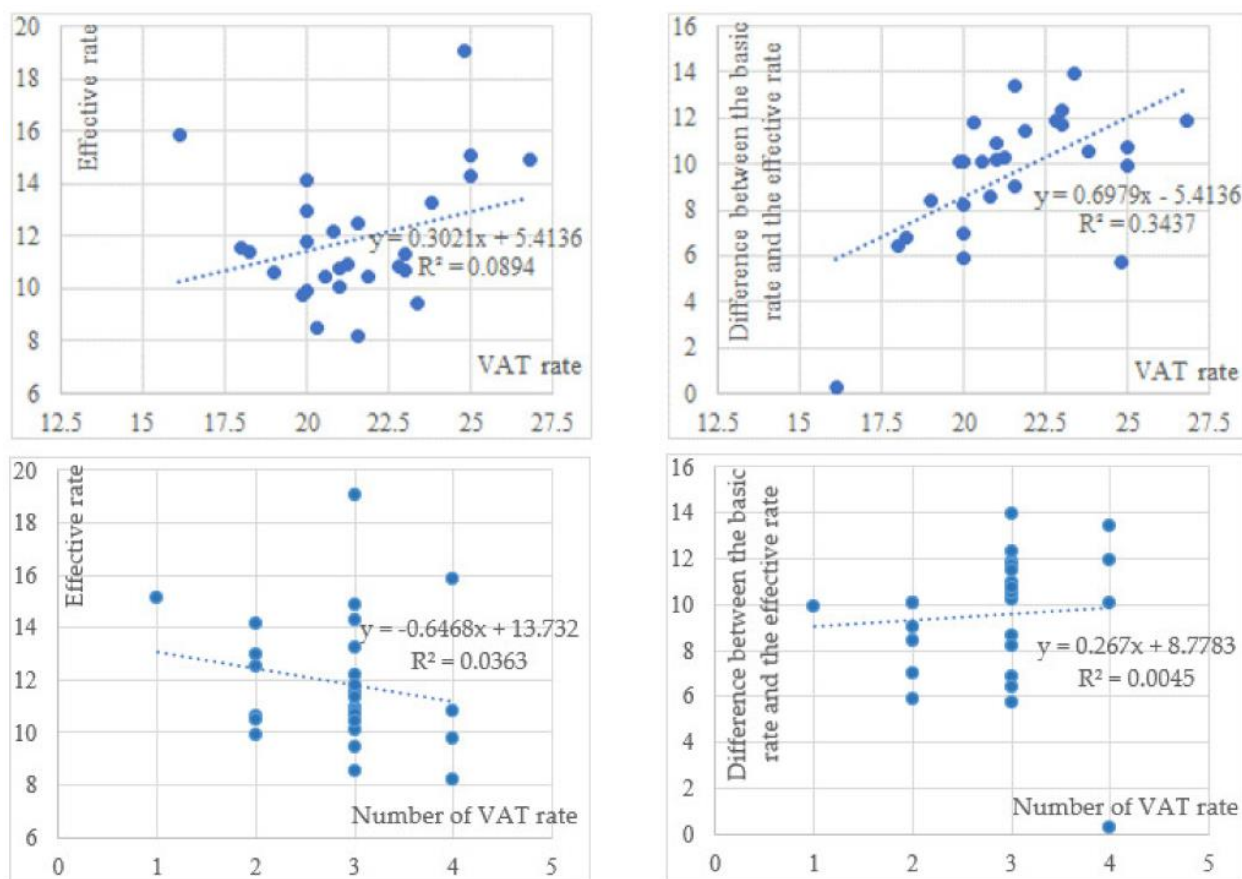
¹⁰ http://naas.gov.ua/newsall/newsukraine/?ELEMENT_ID=6540

¹¹ <https://agravery.com/uk/posts/show/zrada-ci-peremoga-hto-vigrae-vid-znizenna-pdv-do-14>

¹² <http://old.cost.ua/budget/revenue/#1>

¹³ 381 млрд грн * (1-19,3532/20)

Рисунок 1 Вплив базової ставки та кількості ставок ПДВ на ефективність збору ПДВ

Джерело: Kowal and Przekota (2021)

Зниження ставки призведе до надмірного навантаження на державний бюджет, особливо у період коли ставка вже понижена, а експортери ще продовжують отримувати компенсацію ПДВ за ставкою 20%. За поточного механізму адміністрування даний період може сягати декількох місяців.¹⁴

Про втрати бюджету

На відміну від ситуації, яку ми описали вище, в ланцюжку поставок агропромислової продукції можуть виникати ситуації, які призводять до втрат бюджету. Можна виділити три напрями збільшення бюджетних втрат від зменшення ставки ПДВ:

- Операції між платником та неплатником ПДВ

Прикладами таких операцій є:

- сплата орендної плати зерном (у негрошовій формі) власникам паїв, давальницькі схеми переробки;
- купівля насіння, фуражу або молодняка худоби особистими сільськими господарствами (одноосібниками), фізичними особами, та окремими категоріями сільгоспвиробників, які є неплатниками ПДВ.
- Реалізація кінцевому споживачу

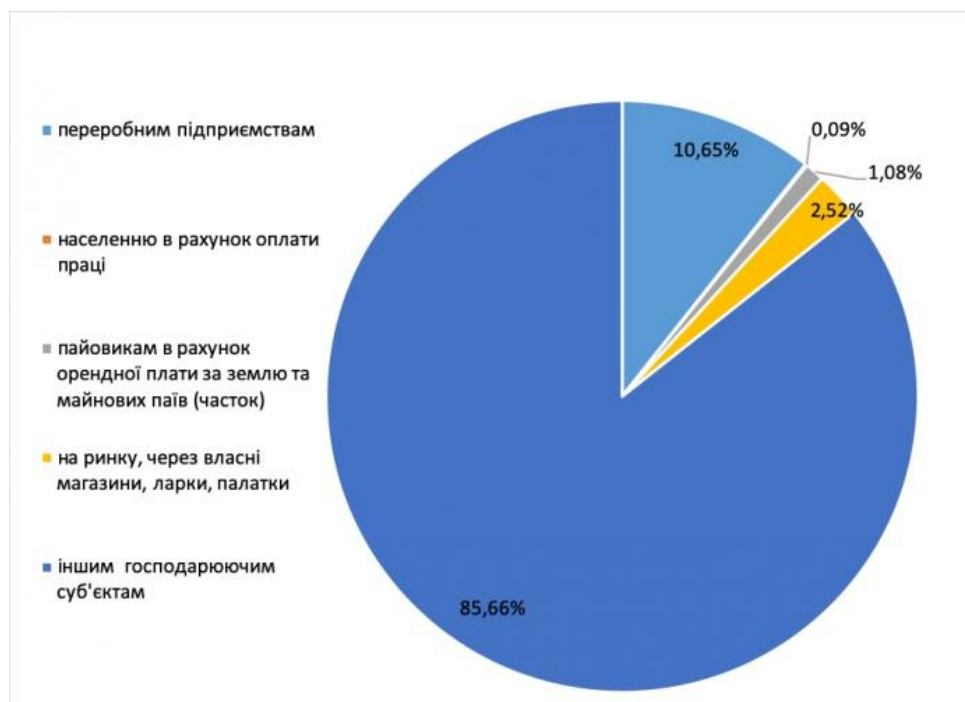
Незначна частка з тих товарів, які підпадають під дію закону, все одно реалізуються кінцевому споживачу за зниженою ставкою 14%. Прикладом таких продуктів є насіння соняшнику, пшениця та молоко.

Обсяг втрат ПДВ за вищезазначеними операціями можна приблизно оцінити на

¹⁴ http://naas.gov.ua/newsall/newsukraine/?ELEMENT_ID=6540

основі статистики реалізації продукції сільгосп підприємствами за різними каналами. Така статистика є доступною тільки до 2015 року (див. Рисунок 2).

Рисунок 2 Вартість продукції рослинництва та тваринництва, реалізованої сільгосп підприємствами за всіма напрямками за 2015 рік

Джерело: власні розрахунки на основі даних Держкомстату

На Рисунку 2 під категорію «операції між платником та неплатником ПДВ» підпадають реалізація населенню в рахунок оплати праці, пайовикам в рахунок орендної плати та на ринку, власні магазини та інші. Враховуючи таку структуру та зростання реалізації продукції сільгоспвиробників з 2015 по 2019 роки на 62%, обсяг реалізації продукції за цими операціями у 2019 році складає приблизно 20,2 млрд. грн. Таким чином, обсяг втрат ПДВ від зниження ставки ПДВ складатиме 1,2 млрд. грн (6% від 20,2 млрд. грн).

6. Загальноекономічний вплив

Нерівномірне податкове навантаження між секторами економіки

Зростання втрат держбюджету у зв'язку зі зниженням ставки ПДВ для одного сектору економіки може бути компенсоване тільки за рахунок збільшення зовнішніх запозичень або посиленого оподаткування інших секторів. Подібна ситуація призводить до викривлення структури національної економіки та суттєвих економічних втрат.

Порушення міжнародних зобов'язань та репутація

Впровадження преференційних ставок оподаткування суперечить зобов'язанням України в рамках співпраці з МВФ.¹⁵ Очевидно,

¹⁵https://mof.gov.ua/storage/files/Memo_IMF.pdf?fbclid=IwAR2nYTLtRA9oyp0SbBUPQ1jtYARCNDgjdRwvb69_nUiotn6IDcV0MxYR3Jw

що порушення домовленостей призведе до погіршення стосунків з МВФ та іншими міжнародними інституціями.

7. Висновок

З 1-го березня 2021 року в Україні почала діяти знижена ставка ПДВ (14%) для деяких видів аграрної продукції, переважно зернові та олійні культури (пшениця, жито, овес, ячмінь, кукурудза, соя, начіння льону, соняшнику, свірипи та ріпаку), цукрові буряки та деякі види тваринницької продукції (живі ВРХ, свині, вівці, кози та незбиране молоко). Наразі про реальні наслідки такої ініціативи ще зарано говорити, оскільки потрібен час для накопичення даних, на основі яких можна провести ґрунтовний емпіричний аналіз. Тим більше, що, на жаль, сама законодавча ініціатива із зниження ставки ПДВ, не супроводжувалась відповідним ґрунтовним кількісним аналізом наслідків такої ініціативи. Тому в цій короткій аналітичній записці, ми обмежуємось лише певними очікуваннями щодо наслідків та відповідними рекомендаціями, беручи до уваги світовий досвід та результати емпіричних досліджень:

- Міжнародна практика застосування ПДВ в світі доволі різна. В більшості країн ЄС харчова або готова продовольча продукція оподатковується зниженою ставкою ПДВ. Агросировина, натомість, оподатковується за стандартною ставкою
- Золотий стандарт застосування ПДВ, особливо з точки зору практики застосування та адміністрування – використання єдиної ставки ПДВ.
- Вплив на агро-продовольчий сектор доволі комплексний, але із

переважаючими негативними наслідками.

- По-перше, впровадження закону не знайшло одностайної підтримки серед самих аграріїв, переробників та трейдерів. Найбільшими прихильниками стали великі виробники продукції рослинництва, трейдери та деякі переробники. Водночас тваринницький сектор та переробники виступили проти даної ініціативи, очікуючи зростання цін на сировину та зменшення привабливості інвестиційної діяльності. Нижча ставка ПДВ на реалізовану продукцію для аграрних підприємств фактично означає гіршу ліквідність і меншу мотивацію до капітальних інвестицій. Для переробників та для тваринництва зниження вхідного ПДВ з одного боку має зменшувати витрати на обслуговування менших сум обігових коштів на сплату вхідного ПДВ. З іншого боку, в силу ринкових умов, переробники (особливо молокопереробна галузь, м'ясна, борошномельна, цукрова та солодова) та тваринництво очікують підвищення закупівельних цін, оскільки ціна реалізації із ПДВ не зміниться, як це очікується, на 6 відсоткових пунктів.
- По-друге, пільгова ставка ПДВ на агросировину сприяє зменшенню відносної привабливості переробки на користь експорту агросировини.
- Вплив на бюджет не визначений і потребує детального вивчення:

- **Вигоди.** За очікуваннями ініціаторів закону, зниження ставки ПДВ зменшить і зробить тіньові експортні операції менш економічно привабливими і очікуваний зменшення ПДВ «скруток» або зловживань оцінюється в 7 млрд грн.
- **Втрати.** Водночас, більше ставок ПДВ збільшує простір для зловживань, які нівелюватимуть вищенаведені очікувані вигоди для бюджету. Грубі підрахунки на вказують на потенційні втрати на рівні 12 млрд грн. Крім того, в данцюжку поставок є випадки, де можна очікувати прямих втрат від нижчої ставки ПДВ. Оціночно, такий обсяг втрат складатиме 1,2 млрд грн.
- **Баланс.** Враховуючи вищенаведене, очікується в цілому негативний сукупний вплив на бюджет
- **Інші загальноекономічні ефекти** включають викривлення структури національної економіки за рахунок зміщення податкового навантаження між секторами, а також репутаційні втрати.

У підсумку, зважаючи на вищенаведені ефекти, є серйозні підстави очікувати на сукупний негативний вплив на економіку України. Як наслідок, наразі можна рекомендувати тільки скасувати пільгову ставку ПДВ 14% на реалізацію агросировини.

Список літератури

Crossen, S. (2018). VAT and agriculture: lessons from Europe. *International Tax and Public Finance* 25(2): 519-551.

Copenhagen Economics. (2008). Study on reduced VAT applied to goods and services in the Member States of the European Union. *Taxation Papers 13*, Directorate General Taxation and Customs Union, European Commission, revised Oct 2008.

Kirschke, D. et. al. (2019). *The Value Added Tax System in Ukrainian Agriculture: Analysis and Policy Options*. German-Ukrainian Agritrade Ukraine, Kyiv, Berlin, 2019.

Keen, M. (2013). The Anatomy of the Vat. *National Tax Journal*, 66(2): 423-446.

OECD. (2020). *Taxation in Agriculture*. OECD Publishing, Paris.

European Commission. (2020). VAT rates applied in the Member States of the European Union. (https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf)

Borselli, Fabrizio, Salvatore Chiri, and Ettore Romagnano, 2012. "Patterns of Reduced Rates in the European Union." *International VAT Monitor* (January/February), 13–21

Kowal, A. and Przekota, G. (2021). VAT Efficiency—A Discussion on the VAT System in the European Union. *Sustainability* 2021, 13, 4768. <https://doi.org/10.3390/su13094768>

Ця публікація була здійснена за підтримки Німецько-українського агрополітичного діалогу (АПД). Будь-які точки зору і результати, висновки, пропозиції та рекомендації, зазначені в ній, належать авторам і не обов'язково відповідають поглядам АПД в цілому.